

3. TERV ÉS VALÓSÁG

3.1. Az 1949-es egyéves állami terv előzményei

A tervgazdálkodás a kelet-európai szocialista országok mind-egyikében meghatározó volt. Fejtő Ferenc szerint a háború után „Az etatista szocializmus koncepcióját vallotta az államosítás összes híve... Az állam tulajdonába kell lennie mindennek, és az államnak kell szabályoznia egy terv szerint a termelést és az elosztást.”¹ A tervgazdálkodás megszilárdulása nem más, mint az állam gazdasági uralmának totálissá válása.

Az államosítás megkövetelte a tervezési módszerek bevezetését. Először úgynevezett rövid távú terveket dolgoztak ki. A sorban Románia hátul kullogott: Csehszlovákiában és Bulgáriában 1947-49 között már kétéves terv volt, Magyarországon és Lengyelországban 1946 és 1949 között hároméves terv alapján folyt a termelés. Romániában az első egyéves terv csupán 1949-ben lépett életbe. Ezek az első tervek a nagyobb, ötéves iparosítási tervek előkészítői voltak; ugyanakkor „a forradalom utáni Oroszország első részleges terveihez és a Franciaországban bevezetett Monnet-tervhez hasonlóan – arra korlátozódtak, hogy beindítsák a termelést, elérjék a háború előtti termelési színvonalat és megteremtsék a későbbi gazdasági növekedés alapjait.”²

Romániában, 1945-ben, a Groza-kormány idején az új-liberálisok kezében levő ipari és a pénzügyi tárcák hatalmának korlátozására, az RKP javaslatára létrehozták a Minisztériumközi Gazdasági Tanácsot. Ennek „feladatai közé tartozott a vállalati admi-

nisztrátorok kinevezése, a hitel- és nyersanyagelosztás normáinak kidolgozása, egyes fontosabb élelmiszerek szétosztásának irányítása, stb.” Ez később átalakult Gazdasági Főtanácsná, és megkísérelte koordinálni a különböző gazdasági minisztériumok tevékenységét.³ Hatásossá, azaz a kommunista párt érdekeit szolgálóvá csak akkor vált a munkája, amikor az 1946. novemberi nemzeti választások után Gheorghiu-Dej lett az ipari és kereskedelmi miniszter. 1947 első felében ez a minisztérium magához kaparintotta az ár- és bérügyek, valamint a külkereskedelem irányítását is. Keretén belül megalakultak az úgynevezett ipari hivatalok, a különböző ipari ágazatok minisztériumnak alárendelt irányító szervei. Ezek „az elosztási és értékesítési tevékenységeken kívül feladatuk kapták rövid távú termelési tervek készítését is”.⁴

A Pénzügyminisztérium élére 1947 novemberében kommunista miniszter került Luka László személyében. A Nemzeti Bankot, a kommunisták elképzelései szerint, már 1946-ban államosították, a minisztercserére felgyorsította a pénzügyek, bank- és hitelélet központosítását, és elvezetett az államosításhoz: 1948. június 11-én a magánbankokat és hitelintézeteket feloszlatták, a nagybankokat állami tulajdonba vonták, kialakult a bankügyek állami monopóliuma.

Az állami szektor fokozatosan egyeduralkodóvá vált: az 1948 júniusi államosítást követően az állami szektor a bruttó ipari termelés 51,4 százalékát adta. 1949-1950 közötti időszakban az államosítások folytatódtak, a magánszektor részesedése a bruttó ipari termelésből 7,6 százalékra süllyedt.⁵

A mezőgazdaságban nem történt egyik pillanatról a másikra az államosításhoz hasonló tulajdonváltás. Itt a központi irányítás, a hatalom kiterjesztésének legfontosabb gazdasági eszköze a gabonán kívül a fontosabb agrártermékekre is kiterjedő kötelező beszolgáltatás intézménye volt. Ennek a megszervezése és a beszolgáltatás műveleteinek lebonyolítása az ezt támogató apparátus, elsősorban az ideiglenes bizottságok majd néptanácsok kialakítása és az erőszakos szervezetek átszervezése előtt rendkívül

nehéz, teljességében meg nem valósítható feladatot jelentett. Amikor azonban kialakultak ezek a szervezetek, tehát 1949 közepétől minden erejüket a legfontosabb közvetlen cél, a falusi árutermelő gazdaságok, közismertebben a kulákgazdaságok korlátozására fordították. Az ő munkájukat is, az általános országépítő tevékenységbe integrálva, a Terv fogta egybe. Ez pedig a centralizált gazdálkodás szovjet elveinek és formáinak az átvételét és gyakorlatba ültetését – szigorú utasítások rendszerének kialakítását – jelentette.⁶

3.2. A terv

Gheorghiu-Dej, aki akkor nemcsak a Román Munkáspárt Központi vezetőségének a főtitkára, hanem a Minisztertanács első helyettes elnöke, a Nagy Nemzetgyűlés előtt 1948. december 27-én elmondott beszédében ismerteti a Tervet.⁷ Első megállapításai a külföldi és belföldi politikai helyzetre vonatkoznak, és megadják az ideológiai alapvetést: „Míg a tőkés országokban kiélesednek a politikai ellentétek és romlik a gazdasági helyzet, a béke és a haladás erői, élükön a Szovjetunióval, napról napra erősödnek és fejlődnek. A háborúra uszító imperialisták belső ellentmondásuktól megrendített blokkjával a békeszerető népek demokratikus tábora áll szemtől-szembe. Fejlődik és izmosodik a Szovjetunió és a népi demokratikus országok politikai és gazdasági együttműködése. Belpolitikai síkon a következő feltételek között kezdünk hozzá nemzetgazdaságunk tervszerűsítéséhez: egyrészt a politikai hatalom a dolgozók kezében van, másrészt pedig amilyen mértékben előrehaladunk a szocializmus építése felé vezető úton, úgy élesedik az osztályharc.”⁸

A főtitkár pontokba foglalta, hogy miért nem volt lehetséges hosszabb távú terv elkészítése. A megfontolások:

„a. Elsősorban annak szükségessége, hogy minél sürgősebben tervszerűsítsük az ország nemzetgazdaságát (...) nem adott ele-

gendő időt hosszúlejárátú terv számára szükséges, szélesebb arányú előtanulmányokhoz.

b. Másodsorban, ezek az előtanulmányok kimondottan a tervszerűsítés céljaira előkészített, tudományos alapokon kidolgozott statisztikai és dokumentáris anyagot követeltek volna, márpedig ez az anyag csak most van előkészületben.

c. Harmadsorban, tapasztalataink – sem a technikai apparátus, sem pedig gazdasági kádereink tapasztalata – nem tették lehetővé hosszabb időszakra szóló terv kidolgozását.”⁹

Maga a terv is magába foglalja azt a célkitűzést, hogy ez alatt az egy év alatt feszített iramban történjenek azok az előmunkálatok, amelyek a hosszabb távú tervet alapozzák: „1949-ben számos beruházási munkálatot tanulmányozunk és készítünk elő. Ezek rendeltetése: új iparágakat létesíteni és növelni az ország iparának erejét; kutatásokat fogunk végezni új bányakincsek feltárására. Tanulmányozni fogjuk vidékenként az összetett gazdasági fejlődés lehetőségeit, tökéletesíteni fogjuk a statisztikai nyilvántartást és szabványokat fogunk kidolgozni a nemzetgazdaság számos fontos termékére.”¹⁰

A terv középpontjában az iparosítás áll: a beruházások 47,2 százalékát az ipari beruházásokra akarják fordítani, ezen belül a nehéz-, petróleum- és bányaiipari beruházásokra 36,8 százalékot. Gheorghiu-Dej ihletett okfejtése szerint: „csak akkor értékesíthetjük földünk és altalajunk összes kincseit, csak akkor termelhetünk gépeket és felszerelést a többi iparágaknak, csak akkor biztosítjuk a szállítás fejlődését, csak akkor fejlesztjük ki a mezőgazdaságot és bocsáthatjuk rendelkezésre a mezőgazdasági gépeket, szerszámokat, trágyát, csak akkor villamosíthatjuk az országot, csak akkor növeljük a munka termelékenységét és csak akkor tudunk majd mind több és több terméket a dolgozók rendelkezésére bocsátani, felemelni lét- és kulturális színvonalukat, ha kifejlesztjük a nehézipart.”¹¹ Az 1948-as ipari össztermelésnek negyven százalékkal való túlszárnyalását tervezték, mert ezzel felszámolgatónak tartották a háború előtti időszakhoz viszonyított lemaradást. Az 1950-es

egyéves terv beterjesztése előtti beszámolóban megállapították, hogy a tervet 109 százalékban teljesítették.¹²

A mezőgazdaság szempontjából előkészítő jellegű ez a tervév. Olyan intézkedéseket terveznek, „amelyek biztosítják ennek a szektornak a szocializmus fele való irányítását, főleg azzal, hogy gépekkel és szerszámokkal látjuk el a mezőgazdaságot, megerősítjük az állami farmokat és a gép- és traktorállomásokat, valamint megszervezzük és kifejlesztjük a szövetkezetek különféle típusait.” (15. p.) Ezekre azért kerül majd sor, mert „Az egyetlen út, amelyen a szegény- és középparasztság megszabadulhat a nyomor és az elmaradottság állapotából, a parasztság áttérése a kollektív gazdálkodásra... Az állam kész arra, hogy tartalékföldjeivel, hitelekkel hozzájáruljon ezekhez a kollektív gazdaságokhoz, hogy különösen előnyös feltételek mellett gép- és traktorállomásokat bocsásson ezeknek az egységeknek a rendelkezésére...” (30. p.)

Az első egy éves terv mögött ott sorakoznak a többiek. „Még be se fejeztük (...) az első egy éves állami terv végrehajtását, és máris újabb ragyogó távlatok nyílnak meg előttünk...” írja L. Papp Ferenc a *Népújságban*. A távlatok ahhoz képest napfényesek, hogy „A tőkés társadalom a tervszerűtlenség zűrzavarában fuldoklik, vakon rohan körbe-körbe a nyereség után és ha közben fejével a falnak ütközik – csak még erősebben fut újra neki.”

1949. augusztus 23-án Gheorghiu-Dej ünnepi beszédet mond, ebben vázolja az 1951-ben elkezdődő első ötéves terv keretszámait, és ezek a számok lelkesítik fel ennyire az újságírót. „A terv utolsó évében olyan szintet érünk el, amely 1.250.000 tonna acél, 1 millió tonna öntöttvas, 800.000 tonna hengerelt lemez, 700.000 tonna kocsz, 8 millió tonna szén termelését teszi lehetővé. E nagyszerű számok mögött a gépek, szerszámok és iparcikkek olyan hatalmas tömege áll, amely lehetővé teszi villamosenergia-termelésünk több, mint háromszorosára emelését, és mezőgazdaságunk magas színvonalon való gépesítését... Huszonötezer traktor rohamozza meg dübörögve mezőgazdaságunk elmaradottságát, az arató-cséplő gépek, a mezőgazdasági eszközök tömege szolgálja majd az embert, a jólétet. Megművelt földterületünk egymillió hektárral

növekedik meg, s állatállományunk is lényegesen nagyobb lesz. Mindezek eredményeképpen országunkban a dolgozók életszínvonalára 80 százalékkal, tehát majdnem a kétszeresére emelkedik az 1949 évihez viszonyítva.”

Ez a gyönyörű jövő nem álom, hanem hamarosan megvalósuló valóság – a Terv valósága –, ugyanis „országunk szép és gazdag. Olyan, mint egy hatalmas, gyönyörű kert, ahol minden bőségben terem. Földjét aranyló búzatáblák, bő terméstől roskadozó gyümölcsösök, óriási kiterjedésű sűrű erdők borítják, a vizekben pedig nagymennyiségű kihasználatlan energia rejlik. Az alattaj kincsekkel tele: szén, vas, petróleum... minden, ami egy virágzó szocialista ország felépítéséhez szükséges.”¹³

Ennél költőibben már csak Hajdu Zoltán, a költő tudja kifejezni azt, hogy mi is a Terv:

A Terv
1949

A terv nem fehér papíros,
rajta számok és pontok.
A terv: egy zászló, – vérpiros –
melyet Pártunk kibontott.
A terv egy évre szól csupán,
de évtizedet készít.
A terv szabja ki új ruhám,
mely évtizede késik.
A terv csak terv, ha álmodunk,
ha megcsináljuk: élet!
Eltársaim, – a terv után
igazodik az élet!¹⁴

Az első tervévben megkezdődik a Székelyföld iparosítása. Ezt Luka László jelentette ki 1949. január végén, amikor szülőfalujában, Lemhányban felavatta a róla elnevezett – és az ő hathatós támogatásával épült – iskolát és kultúrotthont.

Természetes, hogy „demokratikus kormányzatunk a RMP által képviselt következetes, új szellemű politikai és gazdasági vonalvezetés alapján a székely vidéket is, a Székelyföld iparosításának

munkálatait is, szervesen beillesztette az egész országot átfogó tervbe, mint az ország általános iparosítási problémájának egyik jelentős tartozékát” – írja Gábosi Tamás a *Népújságban*, majd a következő nagyméretű képet rajzolja a vidék jövőjéről:

„Népi demokratikus rendszerünknek kellett jönnie, hogy a székely hegyek mérhetetlen kincseinek feltárására már az első tervév folyamán megtegyék a szükséges előkészítő és kiaknázási lépéseket és intézkedéseket, térben és időben kijelölve és kiszabva a tervév folyamán elvégzendő feladatokat. Így a terv többek között célul tűzte ki a legnagyobb székelyföldi nehézipari üzem, a szentkeresztbányai vasgyár kifejlesztését és tökéletesítését, amely köztudomásúlag közép-európai viszonylatban a legjobb minőségű öntöttvasat adja. Ugyancsak célul tűzte ki a terv a lövétei vaskőbánya fejlesztését. Ez a bánya táplálja nyersanyaggal Szentkeresztbányát. A terv további konkrét előírásai a köpeci barnaszén bánya, a balánbányai rézbánya, a parajdi sóbánya továbbfejlesztése és kibővítése, új tárnák és bányák nyitásával. E munkálatokon kívül bányakutatás indul vas és higany után Csíkban, földgázfúrások ugyancsak Csíkban és Udvarhely megyében, nem is beszélve a Székelyföld egy másik értékes kincséről, a fáról, a faipar fellendítéséről, valamint a textilipar, stb. jelentős termelési előirányzatairól.”¹⁵

Csík megye az első tervévben, a propagandisztikus és nagyvonalú beharangozás szerint, jelentős összeget költhetett útjavításra, hídépítésre. Csíksomlyón gyapjúfeldolgozó üzem építését, Csíkmenaságon a lenfeldolgozó befejezését tervezték. Népfürdők épültek Csíkszeredában, Csíksomlyón, Hargitafürdőn, Gyergyóalfaluban, Hodoson. Falvakon apaállat-istállók építését, kultúrotthonok építésének befejezését vagy elkezdését támogatják, és 35 új iskolát is átadnak, ami „csattanós válasz az iskolákért siránkozó egyházi reakció számára...”¹⁶ 1945 előtt Csík megyében 640, 1949-ben 1150 tanintézet működött. Újjászerveztek, berendeztek, könyvtárral láttak el 67 kultúrotthonot, és falvakon a kultúrotthonokban 11 mozigép, 50 rádió, 15 patefon működött. 1949-ben 6-7.000 emberre jutott egy körorvos, 32391 védőoltást kaptak és 146160 „tisztaságilag ellenőrzött személy” volt.¹⁷

A tervév Csíkban többek között azzal kezdődött, hogy a mezőgazdasági igazgatóság „repülőbizottságokat” alakított, amelyek „szünet nélkül járják a falvakat, ahol a helyszínen állapítják meg a szántóterületek nagyságát. Ugyanis a központi statisztikai hivatal s a népszámlálás mezőgazdasági adatait illetőleg bizonyos eltérések mutatkoznak...”¹⁸ Tervet pedig nem lehet helyi szintre lebontani, ha ez az alapadat, a szántóterület pontos mennyisége se ismert. Egyébként ebben a tervévben kezdték el azt a munkát, amelynek eredményeképpen felszámolják a gyenge eredményeket hozó gabonatermesztést, és helyébe jól menő ipari termények termesztését vezetik be. Csíknak nincs se állami gazdasága, se gép és traktorállomása, és az első tervévben nem is tervezik ezek létesítését.¹⁹ Munkába lendült azonban az erdőigazgatóság és az IPEIL (fakitermelő és -feldolgozó vállalat), hiszen a megye erdős területeinek 45 százalékát újra kell ültetni, és ezt a munkát az első tervévben el kell kezdeni. A gyergyószentmiklósi ládagyár is megújult, „a gépeket villanyerőre szerelik be, ezzel kikerülik a füstöt, míg a port elszívókészülékek távolítják el a munkatermekből. A hatalmas üzemépítés költségvetése 62 millió lejt tesz ki.”²⁰

Udvarhely megyében „az 1949-es tervévben a mezőgazdasági igazgatóság terve szerint az állattenyésztés fejlesztése érdekében száz százalékkal növelik a takarmányfélék termesztésének területét... A zöldségtermesztés érdekében az egész megyében a helyi viszonyoknak megfelelő melegágyakat építtetnek, hogy az első tervévben Udvarhely megye lakossága bőségesen el legyen látva zöldségfélékkel. A szükséges zöldségmagvokról szintén gondoskodnak.”²¹ Nem valami nagyívű tervek ezek, de hát nem is lehetnek, mert „A tervévben előirányzott feladatokat azonban csak akkor lehet teljes egészében végrehajtani, ha Udvarhely megye földterületeinek tisztázása is rendeződik. A múltban sok hibás kimutatást készítettek, téves adatokat írtak be, a művelési ágak változását nem vezették be a kimutatásokba. Ezeknek a földeknek a tisztázása nagy feladatot ró az udvarhelymegyei mezőgazdasági igazgatóság-

ra...”²² De bármennyire is igyekeztek Csík és Udvarhely megyék mezőgazdasági igazgatóságai, az alapvető statisztikai adatok valós volta kérdéses maradt. Ez azonban nem akadályozta a tervteljesítések jelentését.

A terv teljesítésének egy lépcsőfoka az anyagtakarékosság. A terv végrehajtásáért folytatott küzdelemmel együtt

„mind hatalmasabb méreteket ölt a takarékosági mozgalom. A nagyjelentőségű mozgalom nem szervezeten indult, hanem az üzemek munkásságának kezdeményezésére üzemről üzemre terjedt, s ma már az ország valamennyi üzemében, hivatalában és állami üzletében eredményesen folyik, mivel az állami terv szabta feladatok sikeres teljesítése nemcsak a többlettermelésen és minőségi termelésen, hanem az ésszerű munkán és takarékoságon is múlik... A marosvásárhelyi ügyészségi alkalmazottak és elsősorban az irodák dolgozói Március 6. tiszteletére takarékosági versenyt indítottak. A verseny érdekében a gépirónók és a bírósági jegyzők jobban ügyelnek a gépirószalagra, papírra, takarékoskodnak a villanyárammal és a földgázzal, és ami a legfontosabb, takarékoskodnak a peres felek idejével, akiknek az ügyeit igyekeznek ma legrövidebb idő alatt elintézni... Soha annyi régi szerszámot és használaton kívül helyezett gépet nem javítottak meg és nem helyeztek üzembe, mint a terv első negyedében...”²³

3.3. A terv kísérőtársai

Gheorghiu-Dej felhívta a figyelmet az előadói beszédben arra, hogy „A terv teljesítése számos olyan intézkedésen alapul, amely majd egységes egésznek alkot az állami tervvel: az új pénzügyi törvények, az 1949-es költségvetési törvény, bérlpolitika, kollektív munkaszerződés, munkakódex és így tovább.”²⁴ Amit nem mondott ki: az állam totális ellenőrzésének megvalósítását célozzák ezek a kiegészítő intézkedések. Az irányítás és kontroll ugyanis az egzisztenciájukban az államhoz kötődő emberek körében válhat teljessé. Ezt célozza az államosítás nyomán az új bérlpolitika és

ennek alkalmazása, a politikai vezetésnek az alávetett társadalom gazdasági újratagolását célzó intézkedései.

1949 január elején az Országos Szakszervezeti Tanács Központi Bizottsága ismertette az új kollektív szerződés alapelveit. Az új és egységes fizetési rendszer a Román Kommunista Párt kezdeményezésére született, vagyis a kollektív szerződés csak formáság volt, a munkások helyett és a képviselőjükben a „vezető erő” döntött, a kivitelező pedig a Luka László vezette pénzügyminisztérium volt. A rendszer „gyökeresen különbözik úgy alapjában, mint részleteiben a múlt évitől”, hiszen azóta sor került az államosításra. Az elv, amelyet gyakorlatba ültetett: a fizetés „a teljesített munka mennyisége és minősége szerint, a munkafeltételek szerint, a végzett munka jellege, esetleges, az egészségre káros hatása valamint a dolgozók szakképzettsége szerint...” kell történnjen.²⁵ A rendszer négy ipari csoportot és nyolc bérosztályt különböztetett meg. A felállított hierarchia az államépítési ideológia tükrözője. Az első fizetési osztályba tartoztak, tehát a legnagyobb a jövedelmük a fémiparban, a szén- és bányaiparban, a kőolajiparban és kőolaj-feldolgozásban, valamint a vasúti-, vízi- és légi szállítás egyes, szakképzettséget követelő ágaiban dolgozóknak. A nyolc osztály a szakképesítést tükrözte, „az első osztályba kerülnek a szaktudást nem igénylő munkák, illetve a semmilyen szakképesítéssel nem rendelkező munkások, míg a nyolcadik osztályba a legkiválóbb elméleti és gyakorlati képességű szakemberek.”²⁶ Minden osztályon belül „három fizetési lehetőség van megállapítva, abból a szempontból, hogy az ugyanazt a munkát végzők mégis tehetségük és munkájuk fontossága szerint kapják fizetésüket.”²⁷ De ez még nem minden: a rendszer külön figyelembe részesíti az iparvállalatokat, ezek „fontosságuk és nagyságuk szerint hat csoportra oszlanak, különböző fizetésekkel, a dolgozók felelőssége szerint.”²⁸

Nem könnyű ebben a bonyolult rendszerben tájékozódni. A pénzügyminisztérium jóvoltából azonban „pontos táblázatok fognak a besorolás céljából rendelkezésre állni, amelyekből azonnal

meg lehet állapítani valamely működési kör elvégzésére szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket. Ugyanezek a táblázatok részletesen tartalmazzák az alkalmazottak teendőit is.”²⁹ Hogy mégse legyen könnyű dolga a táblázatokkal bajlódó bürokrátáknak, „egyedül fontosabb, elsősorban különleges szakértelmet kívánó működési körökben a fizetési osztályon belüli háromféle fizetésen kívül többféle fizetés is megállapítható...”³⁰

A rendszer kiépítése helyi szinten egy „besoroló bizottság” kialakításával kezdődik. Ennek tagjai a vállalat igazgatója, főmérnöke, a bérosztály főnöke, a műhelyfőnök és a szakszervezeti bizottság egy tagja. Ezek megfeszített munkát kell végezzenek az elkövetkező hónapokban, hiszen gondosan mérlegelniük kell „minden egyes munkás képességét, képezését és egyéb körülményeit”. Ezzel azonban nincs lezárva a bérmegállapítás kérdése, hiszen ezzel csak a munkaerő minőségéről döntöttek. A mennyiségi termelés is fontos a fizetés megállapításánál. „A munkás keresete egyenes folyománya a teljesített mennyiségnek, a munka termelékenységének és annak, hogyan tudja munkáját, idejét és szerszámát olyan ésszerűen beosztani, hogy minél többet keressen. Mindezt azonban csak úgy lehet szocialista szellemű rendszernek nevezni, ha a normát valóban tudományos alapon, a minőség és mennyiség pontos lemérésével állapítják meg.”³¹ A rendszerben megszűnnek a szociális jellegű fizetési pótlékok. Ezeket „nem készpénzben, hanem úgynevezett szociális fizetés formájában kapják, mint: lakás, étkezde, bölcsőde, klubhelyiség, üdülőtáborok, kultúrotthonok, orvosi kezelés, betegség esetén nyújtandó segély, stb.”³² Vagyis: az állam, teljessé téve a gondoskodását, ezt is felvállalja. Hogyan teljesíti, az már más kérdés. Megszűnnek a pótteltemények, túlórázások. Az ideológiai magyarázat szerint „Az elmúlt rendszerben... a póttelteményeket egyesek legtöbbször minden tárgyilagos ok nélkül, a hivatalvezetők szeszélye szerint kapták, tekintet nélkül az általuk végzett munkára s minden általános rendelkezés nélkül”.³³ Ezt a helyzetet kellett megszüntetni, racionalizálni. De kivételek itt is vannak. A tisztviselőknek,

vagyis az államgépezet bürokratáinak a fizetését egy februári rendeletben szabályozták. Őket is 15 fizetési csoportba és három fizetési osztályba sorolták, de ha rendkívüli munkát végeztek, akkor rendkívüli javadalmazásban részesülhettek. Ebből a célból „a minisztériumok részére külön összegeket folyósítanak, és ebből jutalmaznak meg a munkákban kivált tisztviselőket. Ezeket az összegeket a Minisztertanács évente utalja ki az államgépezet ésszerűsítő és egyszerűsítő bizottság javaslatára”.³⁴

A párt irányításával, a szakszervezetek beleegyezésével, de ez utóbb említett, a pénzügyminisztériumban működő bizottság (elnöke a pénzügyminiszter, Luka László) végezte azt a tervező-egyeztető munkát, amely a bérezési, munkaerő-gazdálkodási rendszer kialakítását eredményezte.³⁵ 1949 február elsején ez a bizottság befejezte a tevékenységét, és már csak az volt hátra, hogy megtörténjen a végrehajtás, azaz az új fizetési rendszer bevezetése, valamint „az államgépezet egyszerűsítése”. Ez utóbbi érdekében 1949 februárjában megkezdődött a tisztviselői kar gyors átszervezése – a minisztériumtól a járásokig. Megkezdődtek az elbocsátások, kádercserék. Csak a központi hivataloktól „hatvanhatezer ... tisztviselőt irányítottak át fizikai munkára...”³⁶ Ezt Luka László így fogalmazta meg: „Az államgépezetből kikerülő dolgozók nem jutnak az utcára. Újracsoportosítják őket, a munkaerő helyesebb felhasználása, a termelési erők megerősítése érdekében...”³⁷ meg számíthatnak az új hatalom nagylelkűségére is, ugyanis „A rendelkezési állományba helyezett tisztviselők az új munkahelyre való beosztásukig a dolgozók államától megkapják eddigi fizetésüket. Többi jogaikat is megőrzik, mint orvosi segély, társadalombiztosítási jogok, és az étkezdéket továbbra is használhatják...”³⁸ Persze, a nagylelkűségért cserébe nagy árat kér az állam:

„A rendelkezési állományba helyezett tisztviselőknek forradalmi lelkesedéssel, megfeszített erővel kell bemenniük a vállalatokba, hogy átminősítsék magukat, s szakmunkásokká, majd műszakiakká és mérnökökké váljanak. Minden lehetőség megvan erre. Menjenek ki az építőtelepekre, ahol a jövőbe vetett hittel teli

új ország, új élet születik. Itt a szocializmus építésének értékes emberei válhatnak belőlük.”³⁹

A rendelkezési állományba helyezést a fenti értelemben kell értelmezni, írja Luka, szó sincs arról, hogy ez tisztogatást vagy elbocsájtást jelentene. „A rendelkezési állományba helyezett dolgozók demokratikus államunk rendelkezésre álló tartalékai, akikre kormányunknak, pártszervezeteinknek és szakszervezeteinknek gondjuk kell legyen.” A gondoskodás egy formája, hogy

„A rendszerünkkel szemben ellenséges kapitalista elemeket ki kell kergetni a szövetkezetekből és azok szakmai és igazgatási vezetéséből, a kereskedelmi központokból – valamint azokból az állami intézményekből, ahova befurakodtak – és becsületes, a rendelkezési állományba helyezett tisztviselők sorából származó elemekkel helyettesíteni őket. Két-három hónap alatt munkába kell helyezni az összes rendelkezési állományba helyezett tisztviselőt.”⁴⁰

A politikai szándéknak kettős célja volt: meg akarnak szabadulni az osztályellenségtől, és az állami vagy más szervezetekben, intézményekben ezutánra tervezett tisztogatásokkal akarnak helyet csinálni a munkanélküli, tehát már „megpuhított” és átnevelhető tisztviselőknek. Ésszerűsítés és hűség kerül egy kalapba: „A köztisztviselők új besorolásánál különös tekintettel kell lenni arra, hogy a közhivatali alkalmazottak létszámának ésszerűsítésénél a dolgozó nép iránti hűség súlyosan essen latba.”⁴¹

A szerkezet fentről vezényelt átszervezése egy hatalomhű hivatalnok-réteget volt hivatott kialakítani a centralizáció jegyében. A január 28-i minisztertanácsi határozat leglényegesebb pontja is erről intézkedik, kimondva, hogy „Minden állami intézménynek vagy vállalatnak, vagy bármilyen szövetkezetnek újra kell sorolni egész személyzetét az államgépezetet egyszerűsítő és ésszerűsítő bizottság által jóváhagyott tervek szerint.”⁴²

3.4. Munkaerő-gazdálkodás

A Tervhez, azaz az új hatalom által meghatározott állami teendők végrehajtásához nyilvántartott, ellenőrzött, mozgásában szabályozott munkaerővel kellett rendelkezni. Ezt célozza a Nagy Nemzetgyűlés Elnöksége által kibocsátott, a munkaerők elosztását szabályozó rendelet.⁴³ Ennek első szakaszban arra hivatkozik, hogy a rendelkezési állományba került tisztviselők elhelyezése, minősítése érdekében létre kell hozni az alig két hete megalakított Munka- és Társadalombiztosítási Minisztériumnak a munkaerők nyilvántartásával és elosztásával foglalkozó részlegeit. Ezek segítségével a minisztérium

„Összeállítja és nyilvántartja az egyes intézmények, állami intézetek, bármilyen fajta szövetkezetek, kereskedelmi, gazdasági, társadalmi, köz- vagy magánjellegű szervezetekben megüresedett állásokat. Összeállítja és nyilvántartja a munka mezején elhelyezkedő személyek névsorát, megteszi a szükséges intézkedéseket elhelyezésükre és elosztásukra. Az egyes szakminisztériumok javaslatai alapján összeállítja a nem szakmunkás egyének átrétegződési tervét a különböző gazdasági szektorok által keresett szakmunka ágakban. Megtesz minden olyan intézkedést, amely a jelenlegi rendeletben meghatározott feladatok megvalósítására szükséges.”⁴⁴

Létrehozzák a minisztérium keretében az úgynevezett Tanácsadó Bizottságot. Ez a különböző minisztériumok küldöttjeiből álló, a munkaügyi miniszter vagy annak kiküldöttje által vezetett bizottság volt, állás-kérdésekben az a legfőbb döntéshozó. A végrehajtó szerv azonban a minisztériumon belül a munkaügyi ügyosztályon megalakuló munkaerő-elhelyezési hivatal volt. Ennek megyei alintézményei a megyei néptanácsok munka- és népjóléti ügyosztályain belül megalakuló munkaerő elhelyezési irodák voltak.

A rendelet 4. szakasza értelmében „Az állami intézmények, vállalatok, bármilyen fajta szövetkezetek, köz- vagy magánjellegű kereskedelmi, gazdasági, társadalmi szervezetek kötelesek közölni az elosztó hivatalokkal az üresedésben levő munkahelyeket.”⁴⁵ Ezeknek a helyeknek a betöltése „tilos a hivatal közbejötté nélkül”.

Igaz, hogy ez alól kivételt képeznek a vezetők, akiket a 11.–15. fizetési csoportba alkalmaznak, de ezeket az eseteket is három napon belül be kell jelenteni a hivataloknak. Kivételt képeznek még, természetesen, a mezőgazdaságban dolgozók, akik nem szakmunkások (gépészek, traktoristák, adminisztratív személyzet), és akiknek a mozgását se követni, se szabályozni nem lehet.

Székelyföldön a tervszerűsített munkaerőgazdálkodás csak évek múlva valósult meg. 1949-ben ezen a vidéken a mezőgazdaságban dolgozók voltak döntő többségben. Ezért ebben az évben az ismertetett módszerrel nem lehetett állami ellenőrzés alá vonni a székelyföldi társadalom nagyobb, falusi, gazdálkodó részét. Ehhez, azaz a falu teljes állami ellenőrzés alá vonásához más eszközökre volt szükség. Például az adózás módosítására, valamint a beszolgáltatás újjászervezésére.

Az új bérezési rendszer bevezetése nem ment, nem mehetett zökkenőmentesen. Felállították a vállalati bizottságokat, azok elvégezték munkájukat, és ennek nyomán megindult a felettes szervekhez a panaszok áradata. A marosvásárhelyi Fáklya malomban „tíz szakmunkásból kilencnek kevesebb lett a fizetése, mint a régi bérrendszer alapján kaptak. A segédmunkásoknál még zavarosabb volt a helyzet. A zsákolók több fizetést kaptak, mint azelőtt, és mégis érezték, hogy valami nincs rendben. A felülvizsgálat alkalmával erre is fény derült. Rájöttek arra, hogy – bár a besorolás helyes volt – de az üzem vezetősége elmulasztotta a normák megállapítását. Ezáltal elesett attól, hogy jövedelmüket a termelés emelésén keresztül növelhessék és kárba vesztett az új bérrendszer ösztönző ereje...”⁴⁶ A hibás a propaganda szerint nem az új rendszer, hanem a vezetőség kiindulópontja, mert a besorolásokat „az 1948-as költéselőirányzat alapján végezte, és nem vette tekintetbe azt, hogy az 1949-es tervévben a termelés jelentősen növekszik, aminek a dolgozók jövedelmét is jelentősen kell befolyásolnia.”⁴⁷ Egyéni példák mutatják, hogy végül is igen sokan jól jártak:

„Urszuj Dénes vasesztergályos az új bérrendszer szerint a második csoport 5. osztálya alapján 273 lejjel többet kapott, mint azelőtt. Mégsem volt helyes a besorolás. Urszuj Dénes az üzem egyik legszakképzetesebb munkása. Képesítése, munkateljesítménye és beosztása következtében a 6. osztály illeti meg. (...) Pánczél Péter molnárnak 623 lejjel csökkent a fizetése. Helyzetének felülvizsgálata után a keresette a régihez viszonyítva 50 százalékkal emelkedett.... Bucur Alexandru segéd munkás havi 2959 lejt keresett. Miután elsajátította a prések kezelését, most 4019 lejt kap havonta. (...) Nagy István is segéd munkás volt ugyanannyi fizetéssel. Szakmai tanfolyamon tovább képezte magát és ezáltal a fizetése 4403 lejre emelkedett.”⁴⁸

A Fáklya vezetősége, az üzemi pártszervezet irányításával, tanult a kezdeti hibákból, széles körben „feldolgozta a kérdést”, és ezért nem történt meg ennél a vállalatnál az, ami másoknál tapasztalható volt, vagyis hogy „egyesek indokolatlanul késleltették a bizottság munkáját”,⁴⁹ azaz, úgy gondolom, sorozatban és vehemensebben elégedetlenkedhettek az újra számított fizetések miatt.

A Marosvásárhelyen felállított megyei munkaerő-elosztó hivatal első vezetője Szócs Béla volt. A *Népújság*ban közölt cikkéből kiderül, hogy a szakszervezetek már megkezdték a munkahelyek és munkások nyilvántartását, az ő munkájukat vették át a hivatalok. Egy év alatt is sokat változott a munkaerő helyzete: „Gondot okoz ugyan még a szakképzetlen munkások elhelyezése, de még nagyobb gondot okoz már, különösen az építőiparban, a szakmunkások és technikusok beszerzése. Toborzás útján nem tudjuk megoldani ezt a kérdést, mert nemcsak Maros megye területén van szükség szakmunkásokra, hanem szakmunkások kellene a Duna-csatorna építéséhez, Brassóba, Vajdahunyadra, Resicára, Bukarestbe.”⁵⁰ Az utánpótlás egyik formája: fiatalokat, nőket vonnak be a termelésbe. A másik: ésszerűen átszervezik a munkaerőket.

„Ha alaposan átvizsgáljuk üzemünk alkalmazottainak összetételét, rájövünk, hogy sok olyan munkásunk van, akiket üzemünk-

ben is keresünk, vagy hiányoznak más üzemekből. Ácsok, kőművesek, vasmunkások, asztalosok, akik szükségből segéd munkásnak mentek el, most elhelyezkedhetnek saját szakmájukban is, ahol szükség van rájuk. Továbbá megvizsgálandó, hogyan lehetséges új munkamódszerekkel, a munka jobb megszervezésével, gépesítéssel szakmunkásokat segéd munkásokat helyettesíteni, és olyan helyen alkalmazni, ahol nagyobb szükség van rájuk”⁵¹

A kádereket nem csak szakmai, hanem politikai nevelésben is részesíteni kell. Majd közülük a „megfelelt” személyeket ki lehet emelni a termelésből, és az államigazgatásban lehet alkalmazni. Ezek azok, akiket Szócs Béla, Sztálin nyomán, a munkásosztály intelligenciájának nevez. A munkásosztály intelligenciájának pedig nemcsak a főiskolát végzettek, hanem ugyanakkor a szakképesített munkásokból kell kialakulnia.⁵²

A bérrendezés után sorozatban érkeztek a minisztériumokból az állami vállalatok megszervezésére vonatkozó rendeletek, szabályozások. A első fejezetben már említettem, hogy májusban szabályozták az állami vállalatok megszervezését és működését. Ennek legfontosabb tétele, hogy az ipart köztársasági és helyi érdekű vállalatokra osztották fel, az előbbieket közvetlenül a minisztériumok, az utóbbiakat az államhatalom helyi szerveinek, a néptanácsoknak a hatáskörébe utalták. Ugyanakkor szabályozták az állami vállalatok bejegyzésének, fiókok létrehozásának, a főbb javak kezelésének, megőrzésének módozatait, valamint, nem utolsósorban, a vállalatok vezetőinek kinevezését, a vezetők hatáskörét.⁵³ Ekkor egységesítik az állami szféra intézményeinek működését. Természetesen, ezután is – újra és újra – tökéletesítik ezt az egységet. Például „új rendszerű fizetési jegyzéket kell vezetni. Az állami intézmények, vállalatok, ideiglenes bizottságok, szövetkezetek, gazdasági és társadalmi szervezetek és magánvállalatok kötelesek f. év április 1-től kezdve a pénzügyminisztérium által készített újfajta fizetési jegyzéket vezetni, amely a megyei ideiglenes bizottság pénzügyi osztályán *Utasítások* füzettel együtt szerezhető be. Az új fizetési jegyzékek vezetésének elmulasztása szigorú büntetés alá esik.”⁵⁴

Szeptemberben megszületett az előző fejezetben már említett Állami Ellenőrző Bizottság, amelyik „a szocializmus alapjait építő ország megnövekedett államgépezetének működését és a gazdasági ügykezelés fontos kérdéseit tartja szemmel, kíséri figyelemmel... Hatáskörébe tartoznak a minisztériumtól kezdve az összes állami intézmények, vállalatok, gazdasági szervezetek, munkatelepek, stb.”⁵⁵ Októberben összeírják az építőipari szakembereket – elég későn ahhoz képest, hogy az első egyéves terv negyedik negyed- évében járunk. A késedelem oka egy központi szerkezeti egység hiánya: „az állami építészeti tervintézetnek már a múlt évben meg kellett volna alakulnia, hogy az idei tervévre előirányzott építkezések tervei az idény megalakulásáig, tehát idejében elkészüljenek. E fontos állami intézmény csak ez év márciusában kezdett működni, emiatt a különböző ipari szektorokban az építkezések nagy részét tervek hiányában nem kezdhették meg.”⁵⁶ Ha ez így van, akkor jogosan lehet kételkedni abban, hogy a propaganda által tált tényekkel ellentétben, ténylegesen sikerült az egy éves tervben előírt ipari beruházásokat több mint száz százalékban megvalósítani.

3.5. Adózás

Az Állami Terv életbe lépésével együtt változtak a pénz- és adóügyi keretek is. Egységesítették az adózást, a régi 35-féle adó helyett 6-ot állapítottak meg, és az adózási fegyelem megerősítése érdekében rendezték az 1949. január 1 előtt kirótt, nehezen behajtható pénzügyi bírságok, adóhátralékok, kötelezettségek ügyét.⁵⁷ A Nagy Nemzetgyűlés Elnöki Tanácsának június 15-én kelt rendeletével a „Párt és a kormány (...) a parasztokra kirótt (...) bírságokat elengedi, a szegényparasztág régi adó, illeték- és kereskedelmi adótartozásait törli, és felére csökkenti a középparasztság régi adó és illeték tartozását. A szövetkezetek hasonlóképpen az 1949. január elejéig fennálló összes adó, illeték-,

kereskedelmi kamat és bírságtartozásaik teljes törlésében részesülnek. Az alkalmazottaknak törlik régi házadó és késedelmi-kamat tartozásaikat (amennyiben csak egy házuk van és azt lakás céljaira használják).⁵⁸ Ezt a lépést azzal is indokolják, hogy a helyi adóügyekkel ezután a néptanácsok foglalkoznak majd, ez bizalom-erősítő lépés, ha ez megtörtént, akkor a néptanácsok pénzügyi osztályai „minden teher nélkül, a múlt minden öröksége nélkül kezdik meg működésüket.”⁵⁹ Az elengedett adótartozás teljes összege meghaladja a 7 milliárd lejt.⁶⁰ Ennek a lépésnek elsősorban az volt a hátterében, hogy a frissen beiktatott községi ideiglenes bizottságok nehezen birkóztak meg a július 13-án kelt, a mezőgazdasági adózásról szóló törvény, valamint a július 21-én megjelent, a szemes termények beszolgáltatására vonatkozó rendelet végrehajtásával, és félt, hogy már ez is meghaladja az erejüket.

A mezőgazdasági adótörvény osztályalapon állt.

„Országunk történetében első eset, hogy az évi 12.000 lejnél többet nem kereső szegényparasztok teljességgel mentesülnek az adófizetés alól. (...) A kulákok a dolgozók kizsákmányolásából szerzett jövedelmük nagyobb részét az államnak kell befizessék. (...) A kollektív mezőgazdaságok a megalakulásuktól számított 2 éven át teljes adómentességet élveznek. (...) A kollektív gazdaságokban dolgozó mezőgazdasági munkások pedig sem a kollektív gazdaságban szerzett jövedelmük, sem pedig egyéni gazdaságaik jövedelme után sem fizetnek semminemű adót. Az új mezőgazdasági adótörvénynek ez a legkiemelkedőbb újítása. (...) Az adót nemcsak a gazdaságok földterülete, hanem a gazdaságnak földművelésből, állattenyésztésből és más egyébből szerzett egész évi átlagos jövedelme alapján állapítják meg.”⁶¹

A központi vezérléssel működő, ekkor kiépülő pénzügyi apparátusnak ez az első nagy erőpróbája.

„Az ideiglenes bizottságok pénzügyi osztályainak megküldött júliusi munkatervben már szerepel a mezőgazdasági adótörvény alkalmazása. (...) a pénzügyminisztérium az ország összes pénzügyi osztályaival körrendeletben közölte az adótörvény végrehajtására vonatkozó utasításokat. A körrendelet értelmében az adó-kivető bizottságok tagjai a következők: az adóhivatal, a községi

ideiglenes bizottság, továbbá a járási ideiglenes bizottság mezőgazdasági ügyosztályának egy-egy küldöttje, vagy a községi megbízott. A bizottság elnöke az adóhivatal képviselője.”⁶²

Az első lépés: a községek középarányos jövedelmének megállapítása, mert ennek függvényében lehet kiszámítani az egyes gazdaságok adóját. A megyei ideiglenes bizottságok járásonként, a járási ideiglenes bizottságok pedig községenként állapítják meg a középarányos jövedelmeket. Június 25-én megkezdik tevékenységüket, és szünet nélkül dolgoznak az adókiivetés elvégzéséig, amelynek végső határideje augusztus 31. Az adókiivetés megkezdése előtt a bizottságok tagjait alaposan kioktatják a törvény intézkedéseiről, valamint annak végrehajtási módozatairól és arról a szellemről, amelynek jegyében az adókiivető bizottságoknak munkájukat el kell végezniük. Az adókiivető bizottságok feladata a széles körű felvilágosítás. Az adófizető parasztnak mindennek előtt meg kell magyarázni, hogy az idén a mezőgazdasági adó kiivetését nem véletlenül kezdik július 1-jén. Ebben az időpontban már ismerik a terméseredményeket, ismerik az őszi és tavaszi vetések pontos helyzetét, az aszály, árvizek, fagy, jégeső és más okok miatt elszenvedett károkat. Az adókiivető bizottságok feladata felvilágosítani a dolgozó parasztságot a kollektív gazdaság előnyeiről. Magát az adókiivetést két részletben végzik el: „az adófizető paraszttal való közvetlen kapcsolatban megállapítják a paraszt mezőgazdasági és más természetű jövedelmeit, valamint az adótörvénybe való besorolását. Az adókiivetés második fázisát pedig az irodákban végzik el, amikor az adatok birtokában pontosan kiszámítják minden földműves mezőgazdasági adóját.”⁶³ Ezt a számítást a földműves is könnyen elvégezheti, de teljes pontossággal azért nem tudhatja, mennyit is kell fizetnie, mert „az új mezőgazdasági törvény tudvalevőleg lehetőséget biztosít a megyei és járási néptanácsoknak arra, hogy a helyi viszonyok tökéletes ismeretében 20-20 százalékkal emelje vagy csökkentse a törvényben megállapított hektáronkénti illetve állatonkénti középarányos jövedelmet.”⁶⁴ Ha a földműves

kulák, akkor előzetes számításai nyomán nagyot is tévedhet: „a kulákgazdaságok tulajdonosaink adóját a néptanácsok 20-50 százalékkal növelhetik s ezáltal ismételten nagymértékben korlátozzák a falusi dolgozók vérszípóinak gazdasági létalapját.”⁶⁵

3.6. Beszolgáltatás

A beszolgáltatás olyan elvonó és ellenőrző eszköz, amellyel az állam igyekszik maximalizálni a mezőgazdasági javak feletti uralmát. Az alapvető élelmiszerek termelésének és elosztásának ellenőrzése legalább olyan fontos a szocialista állam léte szempontjából, mint az ipari termékeké. A hivatalos ideológia ezt nem ismeri be, az iparosítás céljai a szocializmus évtizedeiben mindvégig előtérben voltak, az új hatalom mezőgazdaság- és faluellenessége ebben az időszakban mindvégig megfigyelhető, és ez időről-időre fellépő élelmiszerhiányhoz vezet.⁶⁶

A beszolgáltatás intézménye ismerős volt azoknak, akik 1940-44 között Észak-Erdélyben éltek, hiszen Magyarországon létrejött és működött.⁶⁷ A Székelyföldön 1949 előtt és 1949-ben zajló beszolgáltatási kampány szerkezetében a háború alatti hadigazdálkodás „továbbfejlesztett” változata volt.

Romániában közvetlenül az államosítás után hozzák létre a beszolgáltatást irányító csúcsszervet, az állami begyűjtőbizottságot.⁶⁸ A centralizált szerkezetnek az volt a feladata, hogy szervezze és vezesse a begyűjtést, raktározást és szállítást. Saját ellenőrző szervet állított fel, és helyi szervei a megyei, járási, községi bizottságok, amelyeknek vezetőit mindig a hierarchikusan fennebb álló szerv nevezte ki. Az állami begyűjtőbizottság és a belügyminisztérium 1948. július 5-én kelt rendelettel⁶⁹ közösen szabályozták

a begyűjtendő gabona mennyiségét és árát. A rendelet megadott mennyiségek beadására kötelezte a termelőt, aszerint, hogy mennyi a szántóbirtoka, és mekkora az illető gabonából az átlagtermés. Például ha egy gazdának (akit akkor még csak a párttagok és az apparátus emberei, meg a sajtó nevez kuláknak), vagyis olyanak, akinek 10 és 20 hektár közötti birtoka van, ha 1000-1200 kilogrammos hektáronkénti átlagtermése van gabonából (ami Székelyföld nagyobb részén ebben az időszakban jó termésnek mondható), akkor 460 kilogrammot kell beszo­lgáltatnia, tehát megmarad neki több mint 500 kilogramm. Ha az átlagtermés 600 kilogramm alatt van, akkor a beszo­lgáltatandó mennyiség 80 kilogramm, tehát ebben az esetben is körülbelül ugyanakkora mennyiség marad nála – ahogy a rendelet fogalmaz: „vetőmagnak, fogyasztásra és eladásra”. Az egy hektárnál kevesebb­el rendelkező, vagy 3 hektárnál kevesebb­el rendelkező, de 600 kilogrammos átlagtermést el nem érő birtokos mentesül a beszo­lgáltatási kötelezettség alól.

A kialakított szerkezet lényege, hogy minden termelő a falusi begyűjtőbizottságtól a cséplés megkezdése előtt átvesz egy jegyzőkönyvet, amelyből kiderül, hogy milyen gabonafajtából mennyi a beszo­lgáltatási kötelezettsége. Egyetlen gazda sem kezdheti el a cséplést, amíg a községi bizottság képviselőjének – aki a cséplést felügyeli – fel nem mutatta ezt a jegyzőkönyvet. A cséplés után került sor a beszo­lgáltatandó mennyiség átadására. Ezután a gazda köteles a községi bizottság által megjelölt átvevő helyre szállítani a beadott gabonát. A községi bizottság feladatai közé tartozott, hogy megszervezze és felügyelje a szekérkonvojokat: kijelölje azoknak a szekereit, akik azoknak a gabonáját is szállítják, akiknek nincs szállító eszközük, ellenőrizze, hogy szállítás során valóban az átvevőhöz kerül a teljes beszo­lgáltatott gabonamennyiség. Az átvétel igazolások fizették ki a beadott gabonamennyiség hivatalosan megállapított, a piacinál sokkal kisebb árát.

Az ellenőrzés megköveteli, hogy egységes legyen a cséplés (egy időben, egy módszerrel történjen), ezért megtiltották, hogy a

cséplőgépen kívül kézi eszközökkel is csépeljenek. Különleges esetekben, azokon a vidékeken, ahol máshogy szoktak csépelni, és ahol nem lehet gépek hiányában a cséplést megszervezni, ott a megyei bizottság engedélyezheti, hogy más módszerekkel végezzék el a cséplést. A cséplőgépeket szintén a megyei bizottság tartja nyilván, jelöli ki az útvonalat, hogy merre járhat, merre dolgozhat, és minden cséplőgép munkáját cséplési regiszterben rögzítik, követik.

1949-ben előbb egy július 20-án kelt minisztertanácsi rendelet, majd az állami begyűjtőbizottság július 21-én kelt határozata szabályozta a begyűjtést. Ez utóbbi olyan, politikai indoklással kezdődik, amelyet az előző évi nem tartalmaz: a beszolgáltatásra azért kerül sor „hogy biztosítsák a városi munkások, valamint a saját ellátási forrásokkal nem rendelkező vidékek élelmiszerszükségletét, valamint az Állam más szükségleteit...”⁷⁰ Nem előre megállapított mennyiségeket és kulcsokat közöl, hanem miután rögzíti, hogy kik azok, akik egyáltalán nem fizetnek adót, kijelenti: „A többi mezőgazdasági termelő esetében a beszolgáltatandó mennyiség a fölösleges gabonamennyiségük egy része lesz”.⁷¹ Azt kell tehát esetről esetre megállapítani a helyi bizottságoknak, hogy mennyi a *fölösleges* és mennyi a *rész*.

Ezt pedig papíron könnyű megtenni, ugyanis ebben az évben már a rendeletbe is belefoglalják, hogy a minisztertanács az állami gabonabegyűjtő bizottság javaslatára a begyűjtés mennyiségi tervét is jóváhagyja. Ezt lebontják megyékre, ahol tovább bomlik, amíg minden egyes termelő meg nem kapja a jegyzőkönyvbe rögzített beszolgáltatási kvótát. Persze, sok mindent figyelembe vesznek, legalábbis vehetnek, amikor a megyei általános beszolgáltatási tervet kialakítják: a megye átlagtermését, a megye szántóterületét, a gabonával beültetett területet, a falusi gazdaságok szerkezetét. De az tagadhatatlan, hogy ez itt a Terv által kialakított újdonság: a begyűjtést nem a termés és a helyi körülmények, hanem a Terv által diktált mutatók szerint teljesíteni.

Panasz nem lehet, Hajdu Zoltán, a költő, igazat szól: a Terv (értsd: a pártvezetőség, az új hatalom akarata) után igazodik az élet. És olyan belső rendelkezések, utasítások sora végzi ezt az igazítást, amelyeket ezután kell még levéltári nyomozással feltárni. Ehhez külön a beszoigáltatásnak, mint a hatalom kiterjesztésének résztörténetét kellene megírni. 1949-ben a begyűjtési bizottságoknak jogukban állt rekvirálni a leraktározáshoz, szállításhoz és a begyűjtési terv teljesítéséhez szükséges összes eszközöket. Persze erre csak akkor kerülhetett sor, ha nem sikerült beszerezni vagy bérelni „magtárakat vagy silókat, szállítási eszközöket, zsákokat, mérlegeket, és minden olyan más eszközt, amelyek a csépléshez a leraktározáshoz s a gabona szállításához szükségesek.” Márpedig rekvirálni háborús helyzetben szoktak. Nem csoda, hogy a gabonabeszoligáltatás konfliktusok sorozatát, a falvakban háborús pszichózist eredményezett.

Azért is történt ez, mert 1949 az első év, amikor kötelezik a falusiakat, hogy közös szérűket állítsanak fel, és büntetik azokat, akik a mezőről egyenesen a saját udvarukba hordják a saját termést. Ugyanis „az állami gabonabegyűjtő bizottság 172-es utasítása alapján a termelők szálas gabonatermésüket a közös cséplőtéren (szérűn) kötelesek kicsépelni.”⁷² Például Marosvásárhelyen, ahol hat szérű fog működni, „a szérűre való behordás hétfőn, 1949. augusztus 8-án kezdődik. Nyomatékosan felhívjuk az érdekeltek figyelmét arra, hogy a fenti rendelkezések ellen vétőket a 183. sz. rendelet (megjelent a *Buletinul Oficial* 25-ös számában) értelmében 1-12 évi elzárással és 10000 - 100000 lejig terjedő pénzbüntetéssel sújtják.”⁷³

A gazdálkodóknak a saját munkájuk eredményét előbb egy kijelölt közös helyre kellett szállítaniuk, hogy ott átmenjenek a beszoigáltatás fent ismertetett kálváriáján, és azután amit meghagytak nekik, azzal hazamehettek, hogy otthon gondolkozhasanak azon: miért is érdemes dolgozni, termelni. A rendelet azt is kimondta, hogy a községi ideiglenes bizottságok állapítják meg, hogy melyik gazdának mennyi a vetőmag-szükséglete, hogy telje-

síthesse a már most összeállított jövő évi egyéni termelési tervet. A kijelölt mennyiségű gabonát meghagyták ugyan neki, de szigorúan követik, hogy ne hogy eladja vagy táplálkozásra használja. Ha mégis, akkor az gazdasági bűncselekménynek minősül, és aszerint büntetendő. Vagyis: a hazavitt gabona egy részével se rendelkezhet, hiszen arra is kiterjed a terv.

A mezőgazdasági minisztérium a szakmai, technikai felkészülést koordinálta, de ezt is az ideológiai vezetés parancsainak megfelelően. A szérúszervezés ugyanis, bármennyire is próbálják gazdasági, szakmai érvekkel alátámasztani,⁷⁴ elsősorban az ellenőrzés kiterjesztésének és az osztályharcnak a fegyvere: „Nagy előnyt jelent az is, hogy a szérún való csépléssel a kulákoknak nem lesz módjuk visszaéléseket elkövetni a beszolgáltatással szemben...”⁷⁵

A minisztérium igen részletes utasításokat dolgozott ki és küldött szét.⁷⁶ Tekintve, hogy a esetek többségében új, ismeretlen szervezési formáról van szó, a vezetők tapasztalatlanok és nincsenek ismereteik erről, valamint a nagy mennyiségű gabona kezelésével megnő a tűzveszély, ezek nem tűnnek fölöslegesnek. A beszolgáltatás folyamatát helyi szinten megszervezni, uralni, sikerre vinni valódi szervezői kvalitásokat, az új hatalom új intézményeinek összehangoltságát, fáradtságot nem ismerő munkát követelt – egyszóval igen sok helyen a lehetőségeket, erőket meghaladó erőfeszítést. Reális fenyegetés volt az is, hogy az osztályellenesség ellenállást szervez. Értsd: végső elkeseredésükben a gabonájuktól megfosztott emberek között spontán lázadás tör ki. Érdeemes teljes egészében mellékelni egy járási jelentést arról, hogyan sikerült úgy megszervezni a munkát, hogy egy nem székelőföldi, hanem azzal szomszédos kistájon, a Szászrégentől északra eső, úgynevezett régeni felső járásban a beszolgáltatás gépezete olajozottan működjön. Természetesen, egy siker-jelentést olvashatunk (pl. „tökéletes együttműködés...”), megspékelve ideológiai elemekkel. Kiderül, hogy ami legkevésbé számít: az az emberek (pl. kora reggeltől késő estig megnyújtott munka, vasár-

napok és ünnepnapok kiiktatása). De a szervezési technika mégis figyelemre méltó.⁷⁷

Az 1949-es Terv a Székelyföldre elsősorban a húsba vágó szigorúságú beszolgáltatást hozta el. A beszolgáltatást, mint szűkösséget és bizonytalanságot szülő valóságot egyfelől – másfelől pedig az ideologikus parancsot: „nincs és nem lehet szentebb hazafias kötelessége egyetlen öntudatos földművesnek sem, mint teljesíteni a számára előírt beszolgáltatást”,⁷⁸ és a nyílt fenyegetést: „Vonakodni egy ilyen hazafias feladat teljesítésétől egyet jelent: szembehelyezkedni dolgozó népünk törekvéseivel, államunk érdekeivel. Egyszóval szabotázszt jelent: merénylet a dolgozók milliók érdeke ellen. Az ilyenek nem méltók arra, hogy helyük legyen a becsületes, békés emberek társadalmában.”⁷⁹

A terv és a beszolgáltatás elhozta és bevetette a küzdelembe a hatalom kiterjesztésének, a társadalom megosztásának és uralásának hatékony eszközét: az osztályharcot.

Jegyzetek:

1. Fejtő 1991, 110. p.
2. Fejtő 1991, 111. p.
3. Réti 1990, 22. p.
4. Réti 1990, 24. p.
5. Réti 1990, 26. p.
6. A rendszer „arra az elképzelésre épült, hogy a gazdaság működésének automatizmusait, az áru, a pénz- és a piaci viszonyokat a tudatos gazdasági irányítás lényegében helyettesítheti, illetve teljes mértékben a maga szolgálatába állíthatja. Azt gondolták, hogy pontosan megmérhető és eldönthető, mikor, miből mennyit kell előállítani, illetve hogy az adottságok mit tesznek lehetővé. Úgy vélték, hogy a bonyolult feltételeket csak a legfelsőbb vezetés képes áttekinteni, így az alsóbb szintek vezetőinek már részletezett utasítások formájában kell kézhez kapniuk a feladatokat és az azokhoz rendelkezésre bocsátott feltételeket. A gazdaság irányításának, a felülről érkező utasításoknak a terv lett az eszköze, amely nem egyszerűen célkitűzés, a lehetőségek meghatározása volt, hanem szigorú és részletes utasítás.” (Pető-Szakács 1985, p. 110.)
7. Az ismertetés során Az 1949-es Állami Terv című kiadványt használok.
8. Uo., p. 9.

9. Uo., p. 14.
10. Uo., p. 16-17.
11. Uo., p. 14.
12. Fejtő, 1991, 113.
13. *Népújság*, 1949. október 12.
14. *Művelődési Útmutató*, 1949. február.
15. *Népújság*, 1949. január 30.
16. *Népújság*, 1949. február 5.
17. Vagyis a járványok megelőzése érdekében ennyien estek át egészségügyi ellenőrzésen. *Népújság*, 1949. augusztus 24.
18. *Népújság*, 1949. február 6.
19. Uo.
20. *Népújság*, 1949. június 13.
21. *Népújság*, 1949. január 29.
22. Uo.
23. *Népújság*, 1949. február 27.
24. Az 1949-es Állami Terv című kiadvány 40. oldalán.
25. *Népújság*, 1949. január 13.
26. *Népújság*, 1949. január 16.
27. Uo.
28. Uo.
29. Uo.
30. Uo.
31. *Népújság*, 1949. január 16.
32. Uo.
33. Uo.
34. *Romániai Magyar Szó*, 1949. február 18.
35. Luka László a Szovjetunióban szerzett közgazdasági képzést, és nem vádolható azzal, hogy nem volt tisztába a szovjet bérrendszerrel, munkaerő-gazdálkodással, nem is beszélve arról, hogy neki a minden minisztériumban ott tartózkodó szovjet tanácsadókkal való konzultáláshoz tolmácsra se volt szüksége. Meg nem erősített szóbeli információim szerint a „szovjet elvtársak”, például Varga Jenő közgazdász, a kelet-európai pénzstabilizációk atyja igen jó szakembernek tartották Lukát.
36. Réti 1990, 30. p.
37. *Népújság*, 1949. március 3.
38. Uo.
39. Uo.
40. Uo.
41. *Romániai Magyar Szó*, 1949. február 6.
42. Uo.
43. A 265. számú rendelet, *Buletinul Oficial* 4., 1949. március 7-i számában.
44. Uo.
45. Uo.
46. *Romániai Magyar Szó*, 1949. május 6.
47. Uo.
48. Uo.
49. Uo.
50. *Népújság*, 1949. szeptember 17.
51. Uo.

52. *Népújság*, 1949. szeptember 17.
53. *Romániai Magyar Szó*, 1949. május 16.
54. *Népújság*, 1949. június 9.
55. *Romániai Magyar Szó*, 1949. szeptember 17.
56. *Romániai Magyar Szó*, 1949. szeptember 24.
57. *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 18.
58. Uo.
59. Uo.
60. *Romániai Magyar Szó*, 1949. július 11.
61. *Romániai Magyar Szó*, 1949. július 11.
62. *Romániai Magyar Szó*, 1949. július 21.
63. Uo.
64. *Romániai Magyar Szó*, 1949. július 20.
65. Uo.
66. Hunya 1990, 87. p.
67. Oláh 2001, 126. p.
68. A minisztertanács 1189-es sz. rendelete, lásd *Monitorul Oficial* 147., 1949. június 29-i számában.
69. Az 1948-as és 1949-es begyűjtési rendeleteket lásd Iancu-Tărău-Trașcă 2000.
70. Uo.
71. Uo.
72. *Népújság*, 1949. augusztus 5.
73. Uo.
74. *Népújság*, 1949. augusztus 10. „Az egy helyen való tömeges cséplés esetében a gabona ide-oda rakosgatása megszűnik, átlag 30 nap alatt lehet végezni a 70 nap helyett (...) a cséplő személyzet munkájának és költségeinek legalább ötven százalékát meg lehet takarítani...”
75. Uo.
76. „Miatán a kévék jól kiszáradtak, be kell azokat szállítani a cséplés helyére. A sorokat szél mentén kell elhelyezni. Egy sorban nem kell tíz hektár termésénél több gabonát elhelyezni. Az egyes sorok között 20-50 méteres távolságnak kell lennie s minden sor között árkot kell szántani. A tűzveszély megelőzésére minden szérúnél 1-2 tűzszivattyúnak, 3-4 víztartálynak, lapátnak, csákánynak kellett lennie. A cséplés arányában kell újabb és újabb kazlakat rakni a mezőről behozott kévékből. Amint a szérún megkezdődött a kazlak felrakása, meg kell szervezni az állandó nappali és éjjeli őrszolgálatot. Az örök a legjobb, a munkásosztályhoz hű dolgozó parasztokból kell kiválogatni. A csépléssel kapcsolatban munkacsoportokat kell szervezni. A cséplőgép munkásai két csoportra oszlanak: állandó munkásokra és napszámokra. Az állandó munkások közé tartoznak a gépész, a fűtő, a segédgépész. A napszámos csoportokat a községi bizottságok szervezik meg a cséplőgép teljesítő-képessége arányában. A szérút a vasútállomástól legalább 500, az országúttól 100 méter távolságra kell elhelyezni. Az egyes cséplőgépek között legalább 500 méter távolságnak kell lennie a tűzveszély elkerülése végett.”
77. *Népújság*, 1949. szeptember 22.:
Milyen módszerekkel biztosította egy járási ideiglenes bizottság a cséplés és gabonabeszolgáltatás sikerét.
Szeptember 13-án estig sikerült a régeni felső járásnak a cséplésben és szolgáltatásban elérnie a 92 százalékot és ezzel Maros megye járásai közül az elsők közé kerülnie. Az eredmény elérése érdekében huzamos és jól szervezett munkát kellett kifejteniük a járási ideiglenes bizottság tagjainak. Lássuk milyen munkamódszere-

ket alkalmazott a járási ideiglenes bizottság a cséplési és gabonabeszolgáltatási munkálatoknál.

1. Tökéletes együttműködést létesített a községi ideiglenes bizottságokkal. Ugyanakkor tökéletes együttműködést létesített az RMP, az ideiglenes bizottságok, a mezőgazdasági bérmunkás-szakszervezet és a dolgozó parasztság között is. Ennek a követendő együttműködésnek a fennállása tette lehetővé a közös erőfeszítések sikerét és azt, hogy minden felmerülő nehézséget könnyen és gyökeresen elháríthattak. Különös figyelemre méltatták a középparasztság megnyerését, és bevonását a munkába, biztosítva ezáltal a középparasztság támogatását. Ily módon elszigetelték a kulákságot és ezáltal annyira megfosztották cselekvési lehetőségeitől, hogy az egész kampány folyamán nem tudott jelentékeny nehézséget előidézni.

2. A járás területén 3, egyenként 3-4 tagból álló csoportokat szerveztek, amelyek napról-napra felülvizsgálták és ellenőrizték a községekben a cséplés és a beszolgáltatás menetét. Minden gépnél tapasztalt, vagy a községi szervek által jelentett nehézséget vagy hiányosságot késedelem nélkül a helyszínen megoldottak.

3. Minden reggel rövid gyűlést tartanak az ellenőrző csoportok a járás székhelyén. A gyűléseken ismertetik a községekben az előző nap folyamán tapasztalt előzetes hibákat, azok kiküszöbölési módját, valamint, hogy milyen intézkedéseket kell foganatosítani azok leküzdésére.

4. Különös jelentőséget tulajdonítottak az éberség fenntartásának mindazok részéről, akik részt vesznek a cséplési és beszolgáltatási kampányban. Az állandó éberség következtében nem nyílt alkalma az osztályellenségnek ellenállást szervezni. Ezáltal kiküszöbölték a szabotálás lehetőségét.

5. Jól átgondolt terv és módszer szerint végezték a felvilágosító munkát minden községben a dolgozó parasztság körében. A járási bizottság tagjai, a pártirányítók, a tömegszervezetek kiküldöttjei egy alkalmat se szalasztottak el, hogy megmagyarázzák a dolgozó parasztságnak a beszolgáltatás célját, a szérűn cséplés hasznát az országra nézve, a beadandó mennyiség megállapításának módját, azt a testvéri segítséget, amelyet a munkásosztály ad a dolgozó parasztságnak. Ily módon sikerült megerősíteni a munkás-paraszt szövetséget.

6. Sikerült a lakosságot olyan mértékben bevonni a cséplési munkába, hogy a gépek megállás nélkül dolgozhattak vasár- és ünnepnapokon is. A régeni felsőjárás dolgozó parasztsága megértette és kellőképpen értékelte a járási bizottság felhívását a cséplés és a beszolgáltatás menetének élénkítésére és egy pillanatig sem habozott, amikor azt kérték tőle, hogy vasár- és ünnepnapokon is folytassa a munkát, a cséplési és beszolgáltatási munkák mielőbbi sikeres befejezése érdekében.

7. Igen jó intézkedés volt, hogy minden cséplőgép reggel fél öt vagy öt órától este 11-ig folytassa a munkát. Így sikerült igen nagy napi teljesítményeket elérni. A munka jó menetének biztosítására a hajnali és esti szürkületben elrendelték, hogy minden traktort fényszórókkal szereljenek fel, amely fényénél folytathassák a munkát.

8. Ugyancsak meg kell említeni, hogy a szérűn cséplés a holtidő teljes kiküszöbölésével megy végbe. Elsősorban az etetők jól képzettek, úgy hogy tökéletesen kihasználják a rendelkezésükre álló időt. A váltás a legrövidebb idő alatt megy végbe, a kévét pedig a lehető legrövidebb idő alatt teszik a gépbe. Jól átgondolt és megszerkesztett terv szerint történik a gépek egyik helyről a másikra szállítása a szérű területén, kiküszöbölve ezáltal minden fölösleges idővesztéget.

9. A régeni felső járás ideiglenes bizottságának teljesen eredeti intézkedése egy szerelő alkalmazása, aki bármely községbe kiszállt gépjavítás céljából. A szerelő,

Maier Aurel Régenből, éjjel-nappal készen állt, kiszállni az esetleg elromlott gépekhez. Ilyen módon sikerült egész napokat megtakarítani, mert a cséplési megbízottaknak nem kellett a hibás alkatrészekkel a városba szaladniuk.

10. Arra nézve is intézkedett a járási bizottság, hogy a cséplés valamely községben való befejezése után éjszaka menjen át a gép a másik községbe, nem pedig nappal, munka idején.
11. Végül a járási bizottság idejében gondoskodott kellő számú gépről. A gépeket idejében ellenőrizték és általános felülvizsgálatnak vetették alá. A cséplést 25, idejében rendbehozott géppel kezdték, amelyek a cséplés befejezéséig működőképes állapotba maradtak." *Népújság*, 1949. június 11.
78. *Romániai Magyar Szó*, 1949. július 25.
79. Uo.